

Kapitola 11.

Jak Řím dobyl Apeninský poloostrov

I když Římané vytvořili ve starověku první supervelmoc v lidských dějinách, v 8. až 6. století př. n. l. byl Řím jen malým městským státem ve střední oblasti Apeninského poloostrova. Již po svém legendárním založení v roce **753 př. n. l.** museli obyvatelé města čelit útokům okolích etnik a docházelo ke krvavým konfliktům. Po vyhnání posledního římského krále okolo roku **509 př. n. l.** začala nová republika pravděpodobně pomalu územně expandovat díky své důmyslné kombinaci dobovačných tažení a spojenecké diplomacie. Někteří antičtí autoři (Diodóros Sicilský, Plútarchos, Titus Livius aj.) zanechali stručné popisy většiny konfliktů před rokem 264 př. n. l., ale jelikož svá díla vytvořili až několik století po popisovaných historických událostech, jejich informace nejsou vždy věrohodné. Ačkoli mohli používat díla některých starších historiků, která se dodnes nedochovala, také často zaznamenávali ústní tradice a různé legendy, čímž snižovali přesnost informací ve svých spisech. Přesto moderní autoři alespoň přibližně zrekonstruovali průběh válek, které umožnily rané římské republice podmanit si okolní etnika a ovládnout celý Apeninský poloostrov.

Do roku 264 př. n. l. Římané porazili a následně si podmanili **Etrusky, Latiny, Volsky, Hernicie, Samnity** a **řecké kolonie** na jihu poloostrova. Rovněž se střetli několikrát s **Galy** a také épeirským panovníkem **Pyrrhem**. Ačkoli Řím uzavřel se všemi svými suchozemskými sousedy výhodné mírové smlouvy, vzájemné napětí nezmizelo a především Samnité ještě několikrát pozvedli zbraně proti svým římským „vládcům“. Definitivní konec bojů mezi jednotlivými etniky na Apeninském poloostrově znamenala až tzv. **spojenecká válka** (90 – 88 př. n. l.), která bude popsána i se svými důsledky v následujících kapitolách.

Jelikož není možné podrobně rekonstruovat průběh všech válek, které římská republika vedla mezi léty 509 – 264 př. n. l., bude kapitola 11. popisovat pouze několik historicky nejvýznamnějších konfliktů. Na následujících stránkách budou rekonstruovány pouze **vyplenění Říma Galy** na počátku 4. století př. n. l., **tři samnitské války** v druhé polovině 4. století př. n. l. a na počátku 3. století př. n. l. a **válka s épeirským panovníkem Pyrrhem** ve 3. století př. n. l. V popisech jednotlivých válečných operací budou ale mezery, jelikož antické prameny neposkytují ucelený popis jednotlivých konfliktů a ani moderní historici se nepokoušejí o podrobnější rekonstrukce chybějících historických událostí.

Vyplenění Říma Galy (počátek 4. století př. n. l.)

Jelikož byli antičtí autoři (především Titus Livius a Diodóros Sicilský) často ovlivňováni různými legendami a mýty, není možné vytvořit přesnou rekonstrukci historických událostí, které se odehrály na Apeninském poloostrově okolo roku 400 př. n. l. Moderní historikové se dodnes nemohou shodnout ani na roku, ve kterém Galové napadli a vyplenili Řím. Většina autorů uvádí data 390, 387 nebo 386 př. n. l. Pravděpodobně na přelomu 5. a 4. století př. n. l. překročily některé galské kmeny alpské průsmyky a vstoupily na sever Apeninského poloostrova, kde se chtěly usadit. Náčelník etnika Senonů **Brennus**, někdy mezi roky 390 – 386 př. n. l. zaútočil se svými bojovníky na etruské město **Clusium**. Historikové dodnes vedou spory, jestli cílem galského útoku bylo pouze vyplenění bohaté oblasti nebo již na začátku plánovali táhnout přímo na Řím a cestou se rozhodli napadnout další sídlo.

Obležení Etruskové požádali o pomoc Řím jako svého vojensky nejsilnějšího souseda. Senát nejdříve vyslal ke Galům tříčlennou delegaci, aby se pokusila celou krizi vyřešit diplomatickou cestou. I když popis jednání připomíná legendu, následné historické události ji alespoň částečně potvrzují. Rozhovory o mírovém řešení ztroskotaly na aroganci římských vyslanců, přičemž jeden měl být údajně zapleten do zavraždění galského důstojníka. Diplomaté se potom vrátili do Říma, kam brzy dorazila i Brennova žádost o vydání viníků. Když senát odmítl vydat své členy Galům, ukončil jejich velitel obléhání Clusia a vyrazil se všemi svými bojovníky k Římu. Vyděšení obyvatelé rychle shromáždili celé své vojsko, které tvořila prakticky jen ozbrojená občanská milice, a svěřili velení několika neznámým konzulům. Počty římských vojáků se pochopitelně značně liší podle autorů. Zatímco antičtí autoři uvádí zhruba 24 000 Římanů a asi 30 000 Galů, moderní historikové uvádějí 15 000 – 20 000 legionářů a 30 000 – 70 000 galských válečníků. Obě armády se potkaly poblíž ústí řeky Allie do Tiberu (zhruba 16 – 18 km od Říma). I když se moderní historikové nemohou shodnout na přesném roce, na dni osudného střetnutí se všichni shodují. K bitvě došlo 18. července, který již antičtí historikové nazvali „**dies ater**“ (černý den).

Jelikož římské vojsko bylo shromážděno urychleně, vojáci nedokončili ani základní výcvik a i jejich vojenští tribunové nejspíš postrádali potřebné bojové zkušenosti. Pravděpodobně proto po příchodu na budoucí bojiště Římané nepostavili opevněný tábor a dokonce ani nevybudovali násep, po kterém by se mohli v případě ústupu stáhnout zpátky k městu. Aby se vojenští tribunové vyhnuli obklíčení, roztáhli své jednotky do příliš dlouhého bitevního šiku, čímž oslabili svůj střed. Jejich poslední chybou bylo umístění celé zálohy na vyvýšeninu na pravém křídle. Brennus se domníval, že římské velitelé chtěli jeho početně silnější armádu

vlákat do léčky. Pokud by jeho galští bojovníci zaútočili na nepřátelský střed, mohli by římské jednotky umístěné na pravém křídle vpadnout do jeho týlu a obklíčit jádro galských sil. Proto se Brennus rozhodl nejdříve zaútočit na římské pravé křídlo a po jeho porážce teprve napadnout střed protivníkovy bojové linie. Vyděšení Římané na pravém křídle ani nekladli odpor a začali ustupovat směrem k Veiím. Brzy se obrátili na ústup i vojáci umístění ve středu a na levém křídle bitevní linie a vyrazili zpátky směrem k Římu. V cestě jim ale stále řeka Tibera, kterou museli přeplavat. Galové je pronásledovali a po krátkém boji jim způsobili těžké ztráty. Mnoho Římanů se utopilo, jelikož neuměli plavat nebo je stáhla ke dnu jejich těžká zbroj. Ani antičtí ani moderní historikové neuvádějí přibližné počty padlých a raněných na obou stranách. Vzhledem k průběhu bitvy Galové pravděpodobně utrpěli mnohem menší ztráty než jejich protivníci.

I když Brennus a jeho válečníci nepřátelské vojsko porazili, nepodařilo se jim ho zničit. Téměř celé římské pravé křídlo ustoupilo do Veií, kde se přeskupilo a podle legend se přeživší velitelé rozhodli vyslat posly do města Ardey. Zde pobýval ve vyhnanství bývalý římský politik a vojevůdce **Marcus Furius Camillus**, který se okamžitě chopil úřadu diktátora a začal připravovat své jednotky na protiútok.

Zatím Galové pronásledovali přeživší římské jednotky ze středu a levého křídla a bez odporu došli až k branám Říma. Brennus se ale obával další římské léčky, a proto několik dnů čekal, než se svými válečníky vstoupil do města. Krátkého klidu zbraní se Římané rozhodli využít a stáhli všechny své bojeschopné muže, ženy, děti a představitele státní správy do opevnění na pahorku **Kapitol**, které se stalo posledním centrem odporu proti útočníkům. Když po několika dnech Galové konečně vstoupili otevřenými branami do města, objevili zde pouze prázdné domy a bezbranné starce. I přesto nájezdníci začali rabovat a postupně podpalovat jednotlivé budovy, čímž chtěli především zastrašit obránce na Kapitolu. Římané ale odmítli složit zbraně nebo opustit své opevněné postavení. Brennus se proto rozhodl se svými muži zaútočit přímo na postavení na pahorku. Galský útok ale Římané snadno odrazili a způsobili útočníkům těžké ztráty. Galové poté vyslali malou útočnou jednotku, která měla v noci vylézt po příkrém skalisku do římského opevnění a otevřít brány svým spolubojovníkům. I když Brennovi muži unikli pozornosti římských hlídek i jejich psů, všimli si jich posvátné husy bohyně Juno a svým kejháním vzbudily římské obránce, kteří okamžitě zorganizovali protiútok a útočníky odrazili.

Po popsáných událostech vypukl v galském táboře mor. I když byli jejich obléhatelé oslabeni, římské vojsko nemohlo jejich slabosti využít ve svůj prospěch, protože na Kapitolu došly zásoby potravin. Jelikož ani jedna strana již nebyla schopná dosáhnout rozhodující

převahy, začali římscí představitelé vyjednávat s Brennem o podmínkách galského odchodu. Útočníci požadovali tisíc liber zlata, s čímž Římané souhlasili. Galové ale během vážení záměrně používali těžší závaží, aby získali více drahého kovu. Když podle legendy začali někteří římscí představitelé protestovat proti galskému podvodu, přihodil Brennus k závažím svůj meč a pronesl svůj nejslavnější výrok: „**Vae victis!**“ („Běda poraženým!“). Po zaplacení výkupného se Galové začali stahovat z Říma zpátky na sever Apeninského poloostrova. Znovu podle pověsti měl zhruba ve stejnou dobu dorazit k Římu Camillus se svými jednotkami a zaútočit na ustupující Galy. Svým drtivým vítězstvím vrátil Římanům ztracenou čest a vysloužil si přezdívku „druhý zakladatel města“. I když byli Galové poraženi, Římané s nimi museli válčit ještě několik století, než si je v 1. století př. n. l. definitivně podmanili.

Ačkoli moderní autoři dodnes pochybují o věrohodnosti některých popsanych historických událostí, shodují se, že Řím byl skutečně na počátku 4. století př. n. l. dobyt a vypleněn Galy. Další barbarští dobyvatelé vstoupili na posvátnou městskou půdu až o více než 800 let později, když vizigótský panovník Alarich I. a jeho vojáci roku 410 n. l. dobyli a vyplenili již jen bývalé centrum Západořímské říše.

Samnitské války

Během své územní expanze se Římané v polovině 4. století př. n. l. střetli se Samnity, což byl kmenový svaz různých etnik (např. Caracani, Caudini, Frentani, Hirpini, Pentri aj.), který obýval pohorí ve středu Apeninského poloostrova a snažil se získat přístup k moři. Aby se Řím mohl stát nezpochybnitelným hegemonem nad všemi svými sousedy, musel během zhruba padesáti let porazit Samnity ve třech krvavých konfliktech:

- **první samnitská válka** (343 – 341 př. n. l.)
- **druhá samnitská válka** (326 – 304 př. n. l.)
- **třetí samnitská válka** (298 – 290 př. n. l.)

I po své definitivní porážce na začátku 3. století př. n. l. některé kmeny Samnitů odmítaly akceptovat římskou nadvládu a využily prakticky každé vhodné příležitosti (např. Hanibalovo tažení na konci 3. století př. n. l.) k ozbrojeným vzpourám proti Římanům. Posledním velkým pokusem o znovuzískání nezávislosti bylo zapojení Samnitů do tzv. **spojenecké války** (91 – 88 př. n. l.). Po počátečních úspěších se ale velení ujal **Lucius Cornelius Sulla**, který zahájil

proti povstalcům vyhlazovací válku a podařilo se mu konečně zlomit poslední odpor Samnitů proti Římu. Popsaný konflikt bude podrobně popsán v jiné kapitole a následující text se bude zabývat uvedenými třemi ozbrojenými konflikty mezi Římany a Samnity, které trvaly s přestávkami od 343 př. n. l. až do roku 290 př. n. l.

První samnitskou válku zahájil roku 343 př. n. l. úspěšný útok Samnitů proti centru soudobé starověké Kampánie, městu **Capua**. Obklíčení a vyděšení obyvatelé vyslali okamžitě své posly do Říma, aby zde získali vojenskou pomoc. I když Římané již roku 354 př. n. l. uzavřeli se Samnity spojeneckou smlouvu, vyslanci Capui prohlásili své město za dobrovolného vazala Říma, čímž donutili senát vyslat vojáky na jeho ochranu. Římské síly byly rozděleny na dvě bojová uskupení. První, kterému velel konzul **Marcus Valerius Corvus**, postupovalo přímo do Kampánie a u **hory Gaurus** nebo podle některých moderních historiků na neznámé pláni poblíž Capuy se střetlo se samnitskými jednotkami. Po dlouhém a vyrovnaném boji muže proti muži se po setmění římskými vojákům podařilo získat převahu nad protivníkem a donutili ho k ústupu.

Ve stejnou postupoval konzul **Aulus Cornelius Cossus** s druhým bojovým uskupením přímo do oblastí obývaných Samnity. Římané postavili svůj tábor v okolí **Saticuly** a začali se přesunovat přes les do malého horského údolí. Jelikož Samnité znali dokonale místní terén, rozmístili své jednotky na okolních kopcích, čímž obklíčili své postupující protivníky. Ačkoli římské jednotky stály na prahu zničující porážky, vojenský tribun **Publius Decius Mus starší** si všiml, že nepřátelé neobsadili strategicky významné postavení na kopci vedle svého tábora. Požádal proto konzula o 1 500 – 2 000 vojáků, se kterými okamžitě vyrazil na neobsazené postavení. Naprosto zaskočení Samnité začali rychle přeskupovat své jednotky, čímž vytvořili ve svých liniích mezeru a umožnili ostatním Římanům se bez boje stáhnout do bezpečí. Zmatení samnitští velitelé sice rychle oblehli tribuna Muse a jeho muže na kopci, ale nepostavili žádná polní opevnění, která by obleženým definitivně zablokovala všechny únikové cesty, čehož Římané využili a v noci se pokusili projít přímo přes nepřátelský tábor ke svým spolubojovníkům. I když Samnité nakonec zpozorovali jejich ústup, nebyli schopni klást nepřátelům účinný odpor a Mus se se svými vojáký rychle probil až do římského tábora, kde se mu podařilo přesvědčit konzula, aby okamžitě nařídil útok na protivníkovu ležení. Římské jednotky okamžitě zahájily protiútok, pobily údajně 30 000 samnitských vojáků a zbytek zahnali na ústup. Ačkoli většina moderních autorů pokládá uvedený popis bitvy za výmysl antického historika **Tita Livia** (64 nebo 59 př. n. l. – 17 n. l.) a poukazuje na jistou podobnost s jiným střetnutím během **první punské války**, neexistuje žádný jiný věrohodný pramen o bitvě u Saticuly.

Podobné stanovisko zaujímá většina moderních autorů i u posledního významného střetnutí první samnitské války – **bitvy u Suessuly**. Po předchozích dvou porážkách shromáždili Samnité své přeživší jednotky a utábořili se u Suessuly. Když byl o nepřátelských přesunech informován konzul Marcus Valerius Corvus, okamžitě vyrazil k protivníkovu ležení. Aby urychlili svůj přesun, ponechali římské vojáky ve svém původní táboře všechny týlní jednotky a také všechny zásobovací vozy. Po svém příchodu k Suessule Římané rychle zbudovali provizorní tábor, který byl ale mnohem menší než jejich původní ležení, jelikož jej obývaly pouze bojové jednotky bez týlu. Velitelé Samnitů se proto domnívali, že proti nim stojí pouze malé bojové uskupení římských vojáků a vyslali většinu svých mužů po malých skupinách do okolních polí, aby zde sklídili obilí a doplnili nedostatečný proviant. Když se římský konzul dozvěděl, že nepřátele se věnují sklizení, ponechal část svých sil v táboře a se zbytkem vyrazil přímo proti nepřátelskému ležení, které Římané rychle dobyli. Poté vyrazili do okolních polí a porazili i zbylé nepřátelské síly. Údajně pobili až 40 000 Samnitů.

Po třech římských drtivých vítězstvích během prvního roku války následovalo 24 měsíců drobných a již bezvýznamných ozbrojených střetnutí, které skončily v roce 341 př. n. l., kdy Samnité uznali římskou nadvládu nad Kampánií a obnovili původní spojeneckou smlouvu. Ani Římané již nechtěli pokračovat v konfliktu, jelikož museli uvolnit své vojenské síly na boj proti latinským spojencům během tzv. **druhé latinské války** (340 – 338 př. n. l.).

Křehký mír vydržel necelá dvě desetiletí. Příčinou vzájemného napětí se opět stala Kampánie. Ačkoli smlouva uzavřená mezi oběma etniky v roce 354 př. n. l. určila za přirozenou hranici řeku Liris (dnešní Liri), Římané si zřídili na pohraničním vodním toku několik vlastních kolonií. Samnité na římskou provokaci zareagovali umístěním své posádky v neutrálním řeckém městě Neapolis (dnešní Neapol). Původní obyvatelé ale nebyli spokojeni s novými samozvanými pány, a proto požádali o vojenskou pomoc jejich římské protivníky. Když roku 327 př. n. l. dorazily k hradbám města římské jednotky, našly otevřenou bránu a rychle porazily a vyhnaly samnitskou posádku. Popsaný ozbrojený incident pokládá většina historiků za počátek **druhé samnitské války** (327/326 – 304 př. n. l.).

Během první etapy konfliktu v letech 327 – 321 př. n. l. se iniciativy chopili Římané, do jejichž čela se roku 325 př. n. l. postavil diktátor **Lucius Papirius Cursor**, a v několika drobných střetnutích dosáhli drtivých vítězství. Roku 321 př. n. l. žádali Samnité neúspěšně své protivníky o uzavření mírové smlouvy. Proto se jejich velitel **Gaius Pontius** rozhodl nastražit římskému vojsku léčku. Vyslal několik svých vojáků přestrojených za pastevce, aby informovali římské velitele, že samnitské jednotky oblehly jejich spojenecké město Lucera v Apulii. Konzulové **Spurius Postumius Albinus** a **Titus Veturius Calvinus** nepřátelským

dezinformacím uvěřili a rozhodli se vyrazit se všemi svými vojáky na pomoc ohroženým spojencům. Pro svůj přesun zvolili nejkratší trasu, během které museli projít úzkou **Kaudijskou soutěskou** (pohoří poblíž dnešního Beneventa v Kampanii). Právě zde se Pontius rozhodl připravit svou past. Římané sice bez odporu prošli celým úzkým průsmykem, ale na jeho opačném konci našli umělý zátaras. Nyní teprve konzulové pochopili, že padli do léčky a nařídili svým vojákům okamžitý zpáteční pochod. Druhou stranu soutěsky již ale blokovali nepřátelé. Po krátkém váhání mezi propuštěním zajaté armády výměnou za výhodnou mírovou smlouvu a jejím naprostým zničením se samnitští velitelé rozhodli pro kompromisní řešení. Donutili Římany složit zbraně a **projít pod jhem**, což byla pro starověkého vojáka větší potupa, než zahynout v předem prohrané bitvě. Samnité si rovněž vymohli na Římu pětileté příměří, které obě strany do roku 316 př. n. l. dodržovaly.

Ačkoli Gaius Pontius dosáhl drtivého vítězství a dokonce získal pro Samnity iniciativu ve válce, svých úspěchů nevyužil. Římské jednotky byly pouze poníženy, což ve vojácích jen vyvolalo touhu po odvetě, ale neutrpěly žádné lidské ani výrazné materiální ztráty. Po vypršení příměří v roce 315 př. n. l. byli zvoleni dva noví konzulové, kteří okamžitě vyrazili do útoku se svými jednotkami. L. Papirius Cursor postupoval přímo do Apulie, kde oblehl samnitskou posádku ve městě Luceria (dnešní Lucera). Q. Publius Philo a jeho muži současně vyrazili do Kampánie, kde chtěli napadnout nepřátelské jednotky ve městě Saticula. Ve stejnou dobu vyrazil další římský vojevůdce **Quintus Fabius Maximus Rullianus** s jednotkami nových a nezkušených odvedenců do údolí řeky Liris (dnešní Liri), kde měl potlačit postání místních Volsků. Samnité se dozvěděli, že jednotlivá římská bojová uskupení jsou příliš roztažená na rozsáhlém území a rozhodli se nepřátelské chyby využít. Shromáždili většinu svých dostupných jednotek v Kampánii, úspěšně zaútočili na vojáky konzula Phila a poté vtrhli na území Latia.

Jelikož druhý konzul bojoval se svými jednotkami v příliš vzdálené oblasti, mohl proti útočníkům vojensky zakročit pouze Rullianus se svými nováčky. Rychlým pochodem po Via Latina se římské jednotky přesunuly k městu Fregallae, odkud mohly pokračovat dvěma dalšími směry. Rullianus mohl se svými vojáky postupovat údolím řeky Trerus (dnešní Sacco) k Římu nebo pochodovat do hor přímo proti nepřátelským silám. Ačkoli jeho jednotky neměly prakticky žádné bojové zkušenosti, vyrazil s nimi přímo proti Samnitům. Obě vojska se setkala u **Lautulae** (poblíž dnešního Terracina). Zatímco samnitští velitelé okamžitě zformovali své zkušené vojáky do bitevní formace, římské nováčky propadli panice a až na několik výjimek opustili bitevní pole bez boje. Samnité tak dosáhli dalšího drtivého vítězství bez vážnějších ztrát ve vlastních řadách.

Po své porážce se Římané rozhodli zreformovat své ozbrojené síly. Jejich legie byla rozdělena na více než 30 malých jednotek tvořených pouze 120 muži, které se nazývaly **manipuly**. Nové malé bojové útvary se rychle osvědčily v náročném horském terénu, kde mohly mnohem lépe manévrovat a byly flexibilnější než jednotky tvořené několika tisíci pěšáky. Uvedená vojenská reforma bude podrobně popsána v jedné z následujících kapitol. S novým typem legie (někdy se též nazývá **Polybiova legie**) konzulové a další velitelé rychle získali na svou stranu iniciativu a podařilo se jim nejen vyhnat nepřátele z okupovaných římských oblastí, ale dokonce začali dobývat území původně obývaná Samnity.

O definitivním vítězství Říma rozhodly bojové operace vedené během roku 305 př. n. l. Dva noví konzulové **Tiberius Minucius Augurinus** a **Lucius Postumius Megellus** vyrazili se svými jednotkami opět přímo do Samnia. Postumius postupoval k **Tifernu** (dnešní Città di Castello), kde zbudoval tábor, ponechal v něm pouze strážní jednotky a se zbytkem svých sil vyrazil na pomoc kolegovi v úřadě. Minucius zatím došel se svými jednotkami k **Bovianu** (dnešní Bojano nebo Pietrabbondante), kde se střetl s nepřátelskými silami ve vyrovnaném boji. Situaci změnil až příchod druhého konzula s jádrem jeho vojska. Vítězné spojené římské síly se potom rychle přesunuly k Tifernu, kde zničily zbytek nepřátelských jednotek. Obě drtivé porážky donutily Samnity zahájit s Římany mírová jednání, která příští rok vyústila v uzavření pro Řím výhodné mírové smlouvy.

Ačkoli boje roku 304 př. n. l. oficiálně skončily, samnitští velitelé a politikové se odmítali smířit s mírovými podmínkami a po šesti letech vzájemného napětí mezi oběma etniky vypukl další ozbrojený konflikt – **třetí samnitská válka** (298 – 290 př. n. l.). Římané se na jeho bojištích střetli nejen s hrdými Samnity, ale také s jejich etruskými, galskými a dalšími spojenci, kterým se nelíbila mocenská rozpínavost římské republiky. Výsledek měl rozhodnout, jestli se Řím stane jediným svrchovaným vládcem celého Apeninského poloostrova nebo zda původní etnika získají svá stará politická práva a území. Záminkou k válce se opět stal útok Samnitů na třetí stranu, Lukany, kteří požádali Řím o vojenský zásah proti jeho hlavnímu rivalovi a konkurentovi.

K prvnímu významnému střetnutí došlo již roku 298 př. n. l. u **Camerina**. Římský konzul **Lucius Cornelius Scipio Barbatus** zde chtěl se svými jednotkami obklíčit v horském průsmyku skupinu galských válečníků. Římané ale netušili, že v horách operují i samnitské jednotky, které se spojily s Galy a dosáhly drtivého vítězství. Poražený římský vojevůdce bitvu přežil a již příští rok mohl dokázat své velitelské kvality v dalším boji.

Roku 297 př. n. l. byli za římské konzuly zvoleni dva zkušené velitelé **Quintus Fabius Maximus Rullianus** a **Publius Decius Mus ml.**, syn legendárního velitele, který se

vyznamenal během první samnitské války. Každý získal velení nad jednotkami zhruba 20 000 vojáků podle moderních odhadů a oba vyrazili přímo do Samnia. Nepřátelští velitelé opět podle moderních odhadů shromáždili asi 25 000 mužů a připravili Rullianovu vojsku léčku v údolí poblíž města **Tifernum**. Zkušený římský velitel ale samnitskou past rychle odhalil a zaujal se svými jednotkami čtvercovou formaci před vstupem do soutěsky. Samnité se obávali obklíčení, a proto opustili své pozice na okolních kopcích a utvořili klasickou bitevní formaci naproti Římanům. Pěšáci obou stran se střetli v nerozhodném boji muže proti muži. Rullianus proto vyslal Barbata s několika pěšími jednotkami, aby se pokusil přes okolní kopce vpadnout do nepřátelského týlu. Překvapivý výpad se nezdařil a Barbatus nařídil svým mužům přesun zpátky ke zbytku vojska. Vracející se jednotky samnitští velitelé omylem pokládali za předsunuté síly další římské armády, a proto nařídil všeobecný ústup. I Římané se domnívali, že jim přicházejí posily a způsobili prchajícímu protivníkovi těžké ztráty. Podle Tita Livia na bojišti zahynulo 3 400 Samnitů a dalších 830 bylo zajato. Jiní autoři odhadují římské ztráty na zhruba 2 000 padlých.

Ani druhý konzul nezhálel a krátce po římském vítězství u Tiferna rozdrtil nepřátelské síly v bitvě poblíž **Maleventa** (dnešní Benevento). Poté se Římané několik měsíců věnovali pouze plenění protivníkova území a podařilo se jim nashromáždit bohatou kořist. V roce 296 př. n. l. byli v Římě zvoleni dva noví konzulové. **Appius Claudius Caecus** vyrazil se dvěma kompletními legiemi (II. a III.) a 15 000 spojeneckými vojáky proti Etruskům, zatímco jeho kolega v úřadu **Lucius Volumnius Flamma Violens** v čele dalších dvou legií (I. a IV.) a 12 000 spojenců postupoval přímo do Samnia. I když měli být oba jejich předchůdci zbaveni úřadu a vzdát se velení nad svými jednotkami, jejich nesporné vojenské úspěchy jim zajistily prodloužení jejich funkčních období.

Agresivní římská politika donutila Etrusky, Galy, Samnity a Umbry, aby uzavřeli vojenskou alianci, jejímž cílem byla definitivní porážka Říma a obnovení suverenity jednotlivých etnik na Apeninském poloostrově. Koaliční jednotky se začaly shromažďovat v samnitském táboře na dnes neznámém místě, kam také brzy dorazila vojska obou konzulů. Ačkoli oba velitelé odmítali spojit své síly, jelikož nebyli schopni vyřešit své osobní spory, jejich důstojníci je nakonec přesvědčili, aby utvořili společnou bitevní formaci a v následné bitvě rozdrtili nepřátelskou armádu. Na bojišti zahynulo 7 900 nepřátel Říma a 2 120 jich padlo do zajetí. Římské ztráty starověcí ani moderní autoři neuvádějí.

Protiřímská aliance rozbita nebyla a roku 295 př. n. l. shromáždila poblíž **Sentina** (nedaleko dnešního Sassoferrata) podle moderních odhadů zhruba 80 000 – 90 000 mužů. Mezi koaličními silami ale chyběli Etruskové a Umbrové, kteří se museli vrátit bránit svá

města proti trestné výpravě dvou legií (II. a IV.), kterým velel bývalý konzul Volumnius. Římané proti Galům a Samnitům postavili zhruba 40 000 legionářů a 1 000 kampánských jezdců, kterým veleli zkušený velitelé Quintus Fabius Maximus Rullianus a Publius Decius Mus ml. První velitel zaujal postavení na pravém křídle s I. a III. legií a jeho kolega v úřadu na levém s II. a IV. Samnité zaujali postavení na levé straně bitevní linie a Galové na pravé. Zatímco Rullianus zvolil defenzivní taktiku a jeho mužům se dařilo odrážet samnitské pokusy o průlom, Mus zahájil přímý útok proti galským liniím.

Římané narazili na nepřátelské válečné vozy a jejich útočící jednotky začaly utíkat z bojiště. Když si římský velitel uvědomil svou taktickou chybu, musel obnovit morálku svých mužů osobním příkladem a vrhl se do sebevražedného útoku. Smrt velitele na starověkém bojišti většinou znamenala, že se jeho vojáci obrátili na útěk. Ale legionáři posílení záložními jednotkami nyní rychle obnovili své bitevní linie a podařilo se jim zadržet nepřátelský postup. Naprosto zaskočení Galové nyní vytvořili formace „želva“, čehož okamžitě využili římské velitelé a nařídili svým vojákům zasypat je oštěpy. Jelikož jejich štíty byly náhle příliš těžké, nemohli galští vojáci na bojišti manévrovat. Zatím na pravém křídlem vyslal Rullianus do útoku svou jízdu, která úspěšně napadla křídlo již zcela vyčerpaných Samnitů, kteří začali utíkat z bitevního pole. Když byli Galové opuštěni, pokusili se ustoupit ve svých formacích „želva“, ale byli v týle napadeni římskou jízdou a rozdraceni. Kromě velitele Muse zahynulo na bojišti dalších 8 700 římských vojáků. Koalice Galů a Samnitů měla 25 000 padlých a 8 000 zajatých.

Ačkoli Římané dosáhli drtivého a rozhodujícího vítězství, válka pokračovala až do roku 290 př. n. l. Posledním zoufalým pokusem Samnitů o získání iniciativy bylo svolání všech bojeschopných mužů do tábora poblíž města **Aquilonia** (dnešní Agnone) v roce 293 př. n. l. Ze zhruba 40 000 odvedenců bylo vybráno asi 16 000 vojáků, kteří dostali helmy s chocholy a vytvořili tzv. „plátěnou legii“. K nepřátelskému táboru brzy přitáhnul se svými jednotkami římský konzul **Lucius Papirius Cursor**. I když věštná znamení radila Římanům, aby se vyhnuli bitvě, jejich velitel postavil věštce do první linie, kde byli brzy pobiti Samnity, což si konzul vyložil jako božský souhlas k zahájení boje. Římské velitelé se rozhodli použít stejnou taktiku jako během bitvy u Tiferna roku 297 př. n. l. Před začátkem samotného útoku vyslali jízdní jednotky a své mezky na pahorek v týlu nepřátelské armády. Poté se zkušený legionáři srazili s nedostatečně vycvičenými samnitskými pěšáky, ale ani jedné straně se nedařilo prorazit nepřátelskou linii. Náhle se v týlu Samnitů objevila římská jízda s mezky, která opět přesvědčila nepřátele Říma, že přichází další legie, a současně povzbudila své spolubojovníky k zesílení tlaku na protivníkovy linie. Když se samnitská bitevní formace zhroutila, začali

přeživší vojáci ustupovat do svého tábora nebo za hradby nedaleké Aqulonie. Jádro římských sil zaútočilo přímo na protivníkovu ležení a rychle se ho zmocnilo. Několik jednotek legionářů zaútočilo také na město, ale podařilo se jim osadit pouze jednu bránu a přilehlou část opevnění. Boj v ulicích mohli Římané zahájit až po příchodu posil. I když starověcí ani moderní autoři neuvádějí žádné odhady počtu padlých, dobytí Aqulonie pravděpodobně znamenalo naprosté zničení samnitského vojska.

Válka přesto pokračovala ještě další tři roky. Po dobytí posledních center odporu roku 290 př. n. l. se Římané stali nezpochybnitelnými pány celého Apeninského poloostrova, kromě řeckých kolonií na jihu. Aby Řím posílil svou kontrolu nad nově podmaněnými oblastmi, začal na nich usazovat své kolonisty. I když byli Samnité ve všech třech konfliktech poraženi, jejich odpor proti římské nadvládě trval s přestávkami až do 1. století př. n. l., kdy bylo jejich etnikum vystaveno doslova vyhlazovací válce, která se silně promítla i do jejich hmotné kultury. Samnité poté sice nezmizeli z dějin, ale když všichni svobodní muži na Apeninském poloostrově získali stejná práva jako římstí občané, jejich odpor proti cizím pánům již definitivně ztratil na svém významu.

Válka s Pyrrhem (280 – 275 př. n. l.)

Když Římané vítězně ukončili roku 290 př. n. l. třetí samnitskou válku, zůstala na Apeninském poloostrově pouze jediná oblast, kterou neovládali – řecké kolonie na jihu v čele s přístavem **Tarentem**. Svobodní Řekové se obávali další územní expanze svých římských sousedů, a proto žádali o pomoc své krajany na Balkánském poloostrově, kde právě probíhaly **války diadochů** popsané v předchozí kapitole. Vzájemné napětí mezi Římem a řeckými městy vyvrcholilo v roce 282 př. n. l., kdy se poblíž tarentského přístavu objevilo deset římských válečných plavidel. Ačkoli antičtí ani moderní autoři se dodnes nemohou shodnout, jestli se jednalo pouze o nešťastnou shodu okolností nebo cílenou provokaci Říma, Řekové na cizí lodě zaútočili, několik potopili a jednu zajali. Ačkoli se Římané pokoušeli vzniklou krizi vyřešit mírovou cestou, jejich diplomaté neuspěli a námořní incident se stal důvodem k zahájení ozbrojeného konfliktu s řeckými koloniemi.

Zhruba po roce konfliktu se politickým představitelům Tarentu podařilo získat vojenskou pomoc vojevůdce **Pyrrha I. Épeirského** (asi 319 – 272 př. n. l.), vládce kmene Molossů na území starověkého Épeiru, který ale tažením na Apeninském poloostrově sledoval své vlastní mocenské cíle. Jako jeden z uchazečů o makedonský trůn potřeboval získat finanční prostředky na zaplacení žoldnéřského vojska, se kterým by mohl obsadit Makedonii. Potřebné

peníze chtěl získat podmaněním bohatého Tarentu a také řeckých koloniích na Sicílii, jejíž západní polovinu již ovládala další starověká mocnost – **Kartágo**. Podrobný popis války s Pyrrhem se dochoval v dílech čtyř starověkých autorů (Cassius Dio, Dionýsios z Halikarnassu, Sextus Iulius Frontinus a Plútarchos). Ačkoli se všichni shodují v popisech hlavních historických událostí, liší se ve svých pracích v mnoha detailech, díky čemuž mohou moderní autoři vytvořit několik odlišných verzí celého válečného tažení. Proto budou následující odstavce obsahovat pouze stručné popisy jednotlivých střetnutí a válečných operací, aby zbytečně nevznikaly nesrovnalosti v popisu historických událostí, jelikož podrobný rozbor všech čtyř pramenů je nad možností učebních textů.

Aby Pyrrhos mohl shromáždit armádu k útoku na Apeninský poloostrov a Sicílii, musel požádat o pomoc některé diadochy (Ptolemaios II. Filadelfos) a také dalšího uchazeče o makedonský trůn Ptolemaia Kerauna. Nakonec podle moderních odhadů shromáždil 3 000 elitních hypaspistů a 20 000 dalších pěšáků, 3 000 kavaléristů, 2 000 lučištníků, 500 prakovníků a 20 válečných slonů. Tarent a další města na jihu poloostrova ještě posílila jeho vojsko o dalších 6 000 hoplítů a 1 000 jezdců. Celkem Pyrrhos na začátku tažení disponoval 31 500 pěšáky, 4 000 muži jízdy a 20 slony. Celou svou invazní armádu épeirský panovník naložil na transportní plavidla a po plavbě po rozbouřeném moři se vylodil na jihu Apeninského poloostrova, kde do svého vojska začlenil i některé místní jednotky.

Římané na cizí vylodění ihned zareagovali shromážděním všech dostupných vojenských sil. Podle moderních autorů Řím mohl proti Pyrrhovi postavit zhruba 80 000 vojáků, které rozdělili do čtyř armád. První vytáhla pod velením Lucia Aemilia Barbuly proti Samnitům a Lukanům, aby se nemohli spojit s Pyrrhem. Druhá zůstala v Římě. Velení nad třetí se ujal Tiberius Coruncanius a vyrazil s ní proti Etruskům. Bojem s épeirským panovníkem byl pověřen **Publius Valerius Laevinus** se čtvrtou armádou, kterou tvořily dvě římské a dvě spojenecké legie (zhruba 20 000 pěšáků) a asi 2 500 většinou neřímských kavaléristů.

Obě vojska se setkala asi v polovině roku 280 př. n. l. na březích řeky Siris (dnešní Sinni) mezi městy Pandosia a **Herakleia**. Římané si postavili tábor na pravém břehu vodního toku a Řekové na levém. Pyrrhos chtěl využít přírodní překážky, a proto rozmístil na břehu malé jednotky lehké pěchoty, které ho měly okamžitě varovat, jakmile se protivník začne brodit k protějšímu břehu. Za úsvitu příštího dne skutečně římská jízda napadla nepřátelská předsunutá stanoviště, na což épeirský panovník zareagoval okamžitým a úspěšným protiútokem své vlastní kavalérie. Mezitím pěchota obou stran vytvořila na budoucím bojišti dvě zhruba stejně dlouhé bitevní linie. Poprvé v dějinách proti sobě stály římské legie a makedonská falanga. Ani jedna strana ale nemohla získat na bojišti převahu nad svým

protivníkem, jelikož všechny útoky byly vždy úspěšně odraženy. Pyrrhos se nyní ocitl v bez naděje situaci, protože římská jízda začala obkličovat jeho boky. Proto se rozhodl do boje nasadit svou poslední zálohu – asi 20 válečných slonů. Jelikož většina Římanů dosud podobná zvířata neviděla, začali se legionáři obracet na útěk. Tlustokožci také vyděsili římské koně, čímž se zhroutila i bojová formace nepřátelské kavalérie. Řečtí vojáci pronásledovali ustupující legie, kterým během přechodu řeky Siris způsobili těžké ztráty. Znovu podle moderních odhadů zahynulo na bojišti asi 7 000 Římanů a asi 4 000 Pyrrhových vojáků.

Po svém vítězství chtěl épeirský panovník získat další muže mezi svými spojenci na Apeninském poloostrově. Zbylé tři římské armády dostatečně zastrašily ostatní neřímská etnika, aby cizímu panovníkovi neposkytovala žádné vojáky. Pyrrhos se proto rozhodl táhnout se svými přeživšími jednotkami přímo na Řím. Během postupu se mu podařilo dobýt několik malých měst v Kampánii. Když Řekové došli do města Anagni, ze kterého zbývaly již jen dva dny pochodu do Říma, dozvěděl se jejich velitel, že proti němu postupuje **Tiberius Coruncanius** se svou armádou. Jelikož byla Pyrrhova armáda oslabena předchozím střetnutím a jeho muži vyčerpaní, nařídil épeirský panovník ústup. Do konce roku 280 př. n. l. již neprobíhaly žádné významné bojové operace.

Během přestávky v bojích se Římané pokoušeli vymyslet účinnou taktiku proti Pyrrhovým válečným slonům, což byla asi nejefektivnější protivníková zbraň na bitevním poli. V roce 279 př. n. l. proto zařadili ke svým ozbrojeným silám jednotku 300 čtyřkolových válečných vozů, které byly vybaveny na příčkách hroty, kosami a trojzubci a na některé dokonce umístili jeřáby s lodními hákovacími kotvicemi. Do čela další římské armády se postavil nově zvolený konzul **Publius Decius Mus nejmladší**, vnuk a syn dvou slavných vojevůdců stejného jména, kteří byli zmíněni v předchozím textu. Řekové a Římané se znovu střetli v neznámý den roku 279 př. n. l. poblíž města **Asculum** (dnešní Ascoli Piceno).

Jejich armády tvořilo zhruba 40 000 vojáků, ale Pyrrhos kromě nových spojenců mohl proti svým protivníkům a jejich válečným vozům nasadit 19 válečných slonů. Oba velitelé umístili svou pěchotu do středu a na křídla kavalérii. Épeirský panovník si ponechal v záloze 2 000 jezdců pod svým osobním velením, lehkou pěchotu a tlustokožce. Rovněž římský konzul ponechal své válečné vozy a lehkooděnce v týlu. O průběhu samotného střetnutí se dochovaly čtyři rozdílné popisy. Většina autorů se ale shoduje, že boj byl opět na obou stranách vyrovnaný, dokud se jednotce římských spojenců nepodařilo obejít nepřátelské linie a dobýt téměř nebráněný Pyrrhův tábor. I když épeirský panovník poslal proti nepřátelům v týlu část své kavalérie a slony, jeho protivníci ustoupili po strmém svahu na kopec, kde byli dokonale chráněni proti řeckým útokům. Rovněž někteří starověcí autoři uvádějí, že válečné

vozy proti slonům neuspěly a staly se snadnou kořistí Pyrrhovy lehké pěchoty. Jelikož se Římanům nepodařilo zničit vojsko épeirského panovníka, Pyrrhos dosáhl dalšího vítězství, i když jeho jednotky utrpěly vysoké a prakticky nenahraditelné ztráty. Podle moderních odhadů na bojišti zahynulo 6 000 římských vojáků a 3 500 Řeků a spojenců. Většina Pyrrhových důstojníků a elitních vojáků byla raněna a na určitý čas vyřazena z boje. Samotný panovník bitvu okomentoval takto: „Ještě jedno takové vítězství a jsme ztraceni.“ Ve vojenské terminologii se poté objevil termín **Pyrrhovo vítězství**, který sice označuje vítězství v ozbrojeném střetnutí, ale za cenu velkých ztrát, což většinou znemožňuje úspěšné straně pokračovat ve válečném konfliktu.

Aby mohl épeirský panovník doplnit své jednotky, potřeboval získat peníze na najmutí dalších žoldnéřů. Příležitost se mu naskytla již v roce 278 př. n. l., kdy 50 000 kartaginských vojáků se 70 loděmi oblehlo bohaté sicilské město Syrakusy. Když jeho obyvatelé žádali své řecké krajany o pomoc, Pyrrhos se okamžitě se svými přeživšími jednotkami přemístil na ostrov a bez boje donutil Kartagince k ústupu. Do konce roku se jeho jednotkám podařilo obsadit všechny důležité kartaginské pozemní i námořní základny na západě Sicílie kromě opevněného přístavu Lilybaeum (dnešní Marsala). Pyrrhos poté plánoval námořní invazi do bohaté severní Afriky, na což ale potřeboval značné finanční prostředky. Proto začal ve všech svých oblastech na ostrově vymáhat vysoké daně. Místním Řekům se jeho politická opatření nelíbila, a proto donutili épeirského panovníka, aby se se svým vojskem začal v roce 276 př. n. l. přesunovat zpátky na Apeninský poloostrov. Pyrrhos shromáždil zhruba 110 lodí a začal převážet své jednotky. Protivníkových přesunů si všimli Kartaginci a napadli flotilu éperiského panovníka v Messinském průlivu. Ačkoli antičtí autoři neuvádějí počty kartaginských válečných plavidel ani jejich ztráty, Pyrrhova flotila ztratila 70 lodí a jen 40 jich doplulo do přístavu Rhegium (dnešní Reggio di Calabria).

I když Řím a Kartágo okolo roku 279 př. n. l. uzavřely spojeneckou smlouvu namířenou proti épeirskému panovníkovi, navzájem si neposkytovali žádnou významnou vojenskou pomoc. Proto všechny bojové operace na Sicílii prováděli Kartaginci a na Apeninském poloostrově římské legie. Po Pyrrhově dočasném odchodu bojovali Římané sami proti některým místním kmenům, především samnitským, které se staly spojenci řeckých útočníků. Ačkoli legie utrpěly několik menších porážek (např. u v **bitvě u Cranita** roku 277 př. n. l.), podařilo se Římanům brzy rozdrtit nepřátelské síly. Pyrrhos se proto roku 275 př. n. l. vrátil na Apeninský poloostrov s armádou oslabenou dřívějšími boji s Kartaginci a římskými legiemi, kterou ani nemohl doplnit početnými spojeneckými jednotkami. Aby si získal podporu svých dřívějších spojenců, rozhodl se se svými muži táhnout na území

Samnitů a porazit zde operující dvě římské armády, kterým veleli konzulové **Lucius Cornelius Lentulus Caudinus** a **Manius Curius Dentatus**. Aby se nemohla obě nepřátelská bojová uskupení spojit, rozdělil Pyrrhos své vlastní jednotky. Část poslal proti silám konzula Caudina a se zbytkem postupoval přímo proti jednotkám velitele Dentata, který se utábořil poblíž **Beneventa** (dnešní Benevento). Pochod horským terénem se ukázal jako značně náročný nejen pro jeho vojáky, ale především pro válečné slony.

Není sice jasné, zda Pyrrhos spoléhal na moment překvapení, ale Římané jeho postupující vojsko zpozorovali a okamžitě vyrazili do útoku. I když se opět popisy následujícího střetnutí u jednotlivých antických autorů liší, všichni se shodují, že římscí vojáci vyplašili řecké válečné slony, kteří se obrátili proti vlastním jednotkám a způsobili jim těžké ztráty. Na přeživší Pyrrhovy muže poté zaútočili Římané a rychle dosáhli drtivého vítězství. Ani moderní a ani starověcí spisovatelé neuvádějí žádné konkrétní odhady o počtu nasazených a padlých mužů na obou stranách.

Po své katastrofální porážce se Pyrrhos rozhodl se zbytky svých jednotek stáhnout zpátky na Balkánský poloostrov, kde shromáždil novou armádu a zahájil další výboje proti sousedním státům. Roku 274 př. n. l. se sice zmocnil vytouženého makedonské trůnu, ale o dva roky později padl během svého pokusu o dobytí Peloponésu. Ačkoli je Pyrrhos mnoha starověkými i moderními autory pokládán za schopného vojevůdce a brilantního taktika, nedokázal svých skvělých vítězství na bitevním poli využít a většina jeho vojenských tažení mu nepřinesla žádné územní zisky nebo politické úspěchy.

Římské vítězství nad Pyrrhem mělo zásadní dopad na celý helénistický svět. Nástupci Alexandra III. Velikého byli porážkou épeirského panovníka upozorněni, že v západním Středomoří se formuje nová starověká velmoc, která ve 2. století př. n. l. úspěšně zaútočí na jednotlivá království diadochů a postupně si je všechna podmaní. Pyrrhovou porážkou se Římu rovněž podařilo podmanit si celou oblast Apeninského poloostrova, kterou mohl následně využít jako svou mocenskou a materiální základnu pro další územní expanzi po moři i po souši. Z malé a bezvýznamné městské republiky se tak v následujících stoletích stala první supervelmoc v lidských dějinách.